

SHOPPING

– hybride detailhandelsmiljøer i danske byer

Projektet tager udgangspunkt i det der i utallige teorier er blevet beskrevet som den fragmenterede moderne by¹, bestående af monofunktionelle øer og oplevelsesmæssigt ensrettede bymiljøer med en stadig mindre integration af forskelligartede funktioner. Selv den historiske europæiske bykerne indgår som et 'center' på linie med andre i det der bliver betegnet som et heterogent urbant felt.

'Centrene' er homogene enklaver så som boligområder, hvor detailhandel i høj grad er blevet elimineret, bycentre der er blevet tømt for boliger og periferiens industri og lavprisvarehuse. Disse 'centre' eller homogene enklaver er tilmed i mange tilfælde blevet yderligere isoleret fra hinanden af massive infrastrukturelle anlæg og byens øde restområder der fungerer som intervaller mellem dens enkelte dele og umuliggør en gensidig program- og oplevelsesmæssig påvirkning. Restområderne fremstår som 'sprækker' mellem de homogene enklaver og indgår af forskellige grunde

ikke i byens sammenhængende system. De er resultat af udbygningen af infrastrukturen samt omlægninger i erhvervsstrukturerne der i mange byer har lagt store, ofte centrumsnære, arealer øde². De henligger som 'døde' områder, uden at bidrage til livet i det omgivende bymiljø og har vanskeligt ved at blive integreret i byen. Dels på grund af infrastrukturelle forhindringer dels fordi de historisk ikke været integrerede på grund af deres forurenende karakter der har betydet at de er blevet 'vendt ryggen' af den øvrige byvækst. De er dermed medvirkende til at sprede de forskelligartede funktioner der, som følge af den tiltagende funktionelle homogenisering af byens enklaver, allerede er langt færre af.

I de sidste årtier har en stor del af nybyggeriet i detailhandelen været henlagt til områder uden for det der traditionelt betegnes som by, til trafikknudepunkter og motorveje. Dette har medført at handelen har udviklet en form og fremtræden der ikke har været tvunget til at tage hensyn til et omkringliggende byrum og dermed forholde sig til den funktionelle og

strukturelle integration der kunne være medvirkende til at sikre varierede og spændende bymiljøer. Det har også betydet at centrumsnære arealpotentialer for handel i dag ligger ubenyttede hen. Mit projekt griber fat i detailhandel som et program der har muligheden for funktionelt og oplevelsesmæssigt at forbinde enklaver og fungere som en sammenbindende faktor i det urbane felt. Projektet forudsætter at shopping i en række tilfælde fungerer som et integrerende program i byen, der frem for at accelerere opsplittningen af byen, etablerer tilgængelighed i det der tidligere var intervaller mellem byens enklaver. Ved at indtage disse intervaller eller restområder og i praksis etablere forbindelser og offentlige rum har shoppingarkitekturen tilsyneladende muligheden for at integrere funktioner og aktiviteter på en ny måde i byen.

Shopping er et program der også findes i 'centre' og som aktuelle planpolitiske udviklinger³ nu tvinger ind i nye hybride og sammensatte centrumsnære urbane miljøer og som i iscenesættelse af det kommercielle rum i jagten på 'kunderne' leverer den noget der til forveksling ligner den integrerede bymæssige oplevelse der efterspørges fra politisk, arkitektfaglig og urbanteoretisk side⁴.

undersøgelser

I min indledende projektformulering opstillede jeg en foreløbig model for hvorledes jeg ville undersøge dette integrerende aspekt ved shopping. Jeg ville (1) undersøge hvorledes shopping etablerer offentlige rum og (2) hvorledes shopping indtager byens restområder.

Jeg opdeltede restområder i to hovedtyper: (1) Postindustrielle områder og (2) Infrastrukturelle residualområder (Infraresidualer – Områder der som konsekvens af bla. infrastruktur henligger utilgængelige og ubenyttede).

For at kunne komme nærmere en udvælgelse af et antal projekter har jeg udarbejdet en database over danske storcentre med oplysninger om fysiske, programmatisk og bymæssige forhold. Den har som formål at sikre at udvælgelsen fordeler sig over et spektrum af forskellige variable for at kunne påvise både forskellige samt grundlæggende fælles konfigurationer med en vis generalitet. Jeg antager at der vil blive valgt 3 hovedeksempler i Danmark, samt et antal referenceprojekter, danske og udenlandske, udvalgt for at repræsentere rene modeller eller former.

(Det var oprindeligt meningen at inkludere et antal spontant opståede eksempler fra Østeuropa, anlagt uden planlægningsmæssige restriktioner. De tænkes at kunne indgå som rene og 'darwinistiske' modeller for sammenhængen mellem bystruktur og detailhandel. Det har dog vist sig at være væsentligt at gå nærmere ind på de specifikke forhold i en dansk kontekst, hvorfor de østeuropæiske eksempler nu kommer til at indgå som mere generelle referencer på linie med en række andre, danske og udenlandske.)

For i undersøgelserne at kunne påvise et antal forskelle og ligheder, opstillede jeg indledende et undersøgelsesapparat der listede en række arkitektoniske (fysiske, rumlige og programmatisk) kategorier der skulle undersøges ved de enkelte projekter og beskrives i et antal grafiske diagrammer.

Hermed har det været en væsentlig opgave indledende i projektet at kvalificere disse kategorier og repræsentationsformer, altså at undersøge om de i tilstrækkelig høj grad er i stand til at fastholde og stabilisere den relevante information om eksemplet i et an-

det medium, samt om de på et tilstrækkelig nuanceret informationsniveau giver mulighed for en diskussion af forskelle og ligheder eksempelprojekterne imellem.

Resultatet af undersøgelserne tænkes at fremstå som et antal principielle modeller for hvorledes shopping etablerer samspil mellem bystruktur og offentlige rum. Det er endnu ikke klart på hvilket niveau denne generalisering vil kunne foregå og må afvente det konkrete møde mellem undersøgelsesmodel og undersøgelsesobjekter i de konkrete analyser.

former

Analysen og kvaliteten af undersøgelseskategorierne er altså afhængige af diagrammernes evne til at fastholde relevant information, det vil sige at de må være tilstrækkeligt stabile til at data kan fastholdes, hvorved en sammenligning bliver muligjort.

Diagrammet har en dobbelt historie som henholdsvis matematisk værktøj med krav om objektivitet og som arkitekturtegning. Den arkitektoniske tegning defineres af arkitekturen og dens faglige felt som det primære medium til at fastholde relevante informationer og betragtningsmåder af rumlig/fysisk art, samtidig med at det er arkitekturtegningens evne til at fastholde og mediere information der i høj grad er med til at definere hvad der er og ikke mindst kan være relevant for arkitekturen. Produktionen af diagrammer i projektet repræsenterer ud over en refleksion af det grafiske rums muligheder og begrænsninger en medtænkning af både undersøgelseseksempel og undersøgelseskategori. Diagrammerne er således ikke neutrale, men er ting der sammen med de objekter de beskriver medvirker i produktion af 'sandhed' i projektet⁵. Det er i samspillet mellem diagrammer og objekter at det relevante udpeges, en slags pragmatisk vægtlægning af hvad der kan aflæses snarere end hvad der er 'sandt' udenfor enhver betragtning og mediering. Dette antyder også muligheden for at undersøgelseseksempler kan 'nægte' at lade sig diagramatisere og at undersøgelser og resultater dermed vil være ufrugtbare.

afprøvning

Den endelige udformning af undersøgelsesapparatet kan altså kun foregå i praksis og for at komme i gang har

jeg udført et pilotprojekt, en undersøgelse af et konkret eksempel der ikke i udgangspunktet vil indgå som primært undersøgelseseksempel senere i projektet. Formålet med pilotprojektet er at se hvorledes de diagrammatiske undersøgelser jeg opstillede i den indledende projektformulering fungerer samt hvilke beskrivelseskategorier der faktisk frembringer og fastholder relevant information i et konkret analysearbejde. Dette kan naturligvis kun foregå fordi jeg i forvejen har en ide om hvilke former for information der måtte være relevant og understøtter min hypotese, idéer der både hidrører fra en personlig og fra en faglig erfaring (men måske i lige høj grad fra den arkitektfaglighed jeg er indskrevet i).

Som pilotprojekt har jeg valgt Sandvika Storsenter beliggende lidt uden for Oslo. At det ligger i Norge er relativt vilkårligt, men den generelle økonomiske, infrastrukturelle og samfundsmæssige situation har her tilsyneladende skabt forudsætninger for en langt mere radikal udbygning af shoppingcentre end i Danmark hvorved de kan tænkes at fremvise relevante tendenser i en renere eller mere radikal form (Noget undersøgelsen i øvrigt bekræfter).

Sandvika Storsenter blev anlagt for at standse handelslækagen til Oslo og er blevet så stor en succes at der har været alvorlig bekymring om hvorvidt det drænedede de sidste rester af aktivitet ud af det gamle Sandvika Sentrum⁶. Der er dog tegn på at det gamle centrum både oplever et stigende antal besøgende og samtidig under presset fra storcentret transformerer og differentierer sin programmatisk sammen-sætning og sin fysiske fremtræden.

Sandvika Storsenter fremstår som en tilnærmet skalamæssig og morfologisk spejling af det eksisterende bycentrum i Sandvika. Herved indeholder eksemplet i sig selv en dobbelthed jeg har benyttet til at afprøve hvilke undersøgelses- og analysekategorier der senere i projektet kan benyttes til at identificere forskelle og ligheder mellem mine hoved-undersøgelseseksempler. Sandvika er et trafikalt knudepunkt hvor motorvej møder europavej, lokal- og høj-hastighedsbane krydser gennem centrumsområdet. Sandvika bliver også gennemskåret af en elv der har udgjort stedets havn og industrielle fokus. Eksemplet omfatter således begge de to primære kategorier af restområder jeg har opstillet, postindustrielle og infraresiduale. Desuden byder Sandvika også på inddragelse af andre typer restområder end min indledende kategorisering, nemlig tidligere landbrugsarealer og brugen af underjordiske (gravede og overdækkede) lokaliseringsfunktioner. Der er altså en række argumenter for at Sandvika Storsenter passer som pilotprojekt idet det dækker en række af mine indledende betragtninger og diskussioner.

Mine grafiske undersøgelser viser ret hurtigt nogle signifikante ligheder og forskelle mellem Sandvika Storsenter og det gamle centrum. Der er store forskelle i arealbrug, parkeringsstrukturer, forretnings-antal og -type, og der er også relativt klare forskelle i tætheder og programmatiske sammensætning.

Det er let at påvise en række formmæssige, programmatiske og rumlige faktorer, formmæssige, programmatiske og rumlige, der bidrager til iscenesættelse af bygaden som oplevet mangefold og diversitet i det man kunne kalde programmatiske korridorer. Det virker også til at dette fungerer som en forudsætning for et offentligt liv i byrummet og potentialet for etableringen af en ny 'social centralitet'⁷, som udgangspunkt for et offentligt rum, både på en lokal centerskala samt på en bymæssig/regional skala.

Den interne struktur og udnyttelsen af forskellige typer af restområder passer til mine projektmæssige forudsætninger og jeg kan påvise en udvikling hvor storcentret i første omgang søgte integration med det eksisterende centrum og centrum nu søger integration med storcentret, alt sammen i en sekvens af inddra-

gelser af noget der fremstår som overskudsområder i byen, en dynamisk proces hvor forskellige områder og arealer glidende undergår statusskift.

overvejelser

På baggrund af pilotprojektet ser det altså ud til at det er muligt at identificere et antal modeller eller eksempler på aktuelle tendenser i mit projekt.

Pilotprojektet har tydeliggjort behovet for uddyb-

Peter Hemmersam, AAA
peter.hemmersam@a-aarhus.dk

ning og klargøring af et antal af projektets grundlæggende fokusområder: restområder, offentlige rum og diagrammer. En mere differentieret tilgang til restområderne er nødvendig, ikke mindst med henblik på deres ændrede karakter over tid, en mere dynamisk model der klarere tager højde for deres mentale statusskift. Ligeledes må der foretages en projektmæssig afgrænsning af diskussionen af offentlige rum i en fysisk/funktionel retning. Endelig er det væsentligt at kritisere/beskrive diagrammets rolle som entiteter der aktivt medvirker i sorteringen og toningen af de informationer det er deres rolle at videregive. Det ser ud til at dette må foregå i en diskussion af forløb og materiale i hvert enkelt undersøgelseseksempel samt i en samlet diskussion i den endelige afhandling.

Den åbenhed der således ligger i den metodiske tilgang betyder at jeg i mit videre arbejde med projektets hoved-undersøgelseseksempler må være klar til at konkludere at eksemplerne nægter diagrammatisering. Herved bliver den sammenbinding af bystruktu-

rer med shopping som forbindende program, som jeg forudsætter i projektet, vanskeligere entydigt at påvise end jeg regnede med. Jeg vil måske ikke være i stand til med sikkerhed at kunne identificere ét eneste eksempel på etableringen af offentlige rum som bymæssig sammenbinder og som konsekvens ikke være i stand til at kunne producere generaliserede modeller.

Noter

1. Se bla. Carsten Juel Christiansen, *Monument og Niche*, Rhodos, 1985 og Tom Nielsen, *Formløs*, Arkitektskolens Forlag, 2001
2. For en yderligere diskussion af disse restområdeers opståen se Albert Pope, *Ladders*, Princeton Architectural Press, 1996
3. Miljøministeriet indførte i 1997 et generelt stop for udbygningen af nye shoppingcentre i Danmark
4. Et ønske formuleret tidligt i modernismekritikken af blandt andet:
Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, Random House, 1961 og Kevin Lynch, *The Image of the City*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1961 og Gordon Cullen, *Townscape*, Architectural Press, London, 1961
5. Jeg benytter her Bruno Latours begreb 'mediatorer' som reference i diskussionen af diagrammer.
6. *Prinsipp-Plan: Sandvika Sentrum*, Bærum Kommune, Planseksjonen, 2000
7. Begrebet 'social centralitet' er egentlig lanceret af Henri Lefebvre men brugt i sammenhæng med diskussionen af shoppingcentrenes offentlige rum af Rom Shields, *Spaces for the Subject of Consumption*, Rob Shields (red.), *Lifestyle Shopping: The subject of consumption*, Routledge, 1992